

פרק ה'

המחירים

בשנת 1955 עלו המחירים פחות משעלו בכל אחת מארבע השנים שקדמו לה. במדד המחירים לצרכן משתקפת ההתקדמות בהאטת קצב עלייתם של המחירים מאז שנת 1952, כפי שמראה לוח 40.

לוח 40

העלייה במדד המחירים לצרכן, בין 1951 ל-1955

(ממוצע שנתי, באחוזים)

השנה	העלייה
מ-1951 ל-1952	57.7
מ-1952 ל-1953	28.0
מ-1953 ל-1954	12.2
מ-1954 ל-1955	5.9

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

יציבות יחסית הושגה בשנת 1955 לא במחירי הצריכה בלבד, אלא גם במחירי יתר המקורות במשק, כפי שמראה לוח 41.

לוח 41

עליית המחירים בין 1953 ל-1955

(ממוצע שנתי, באחוזים)

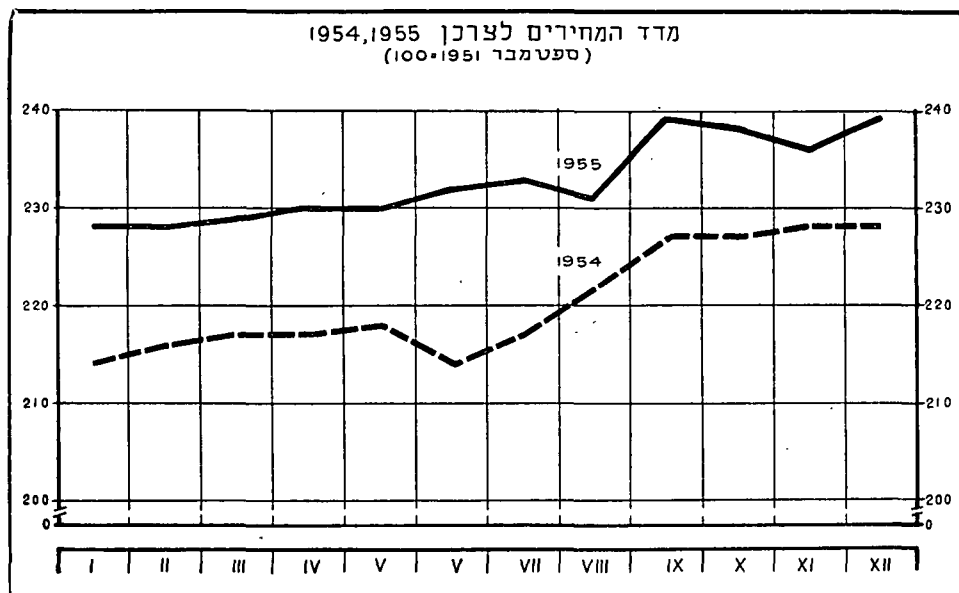
מ-1954 ל-1955	מ-1953 ל-1954	
5.9	12.2	מחירי הצריכה הפרטית
		מחירי קניות הממשלה
9.1	22.9	והמוסדות הציבוריים
10.0	28.7	מחירי ההשקעות
5.3	35.0	מחירי היצוא
7.3	19.6	כל המקורות

המקור: לגבי 1954 הלשכה לייעוץ כלכלי; לגבי 1955 הישובי בנק ישראל.

גם רמת המחירים הממוצעת בפנים הארץ (להוציא מחירי היצוא) עלתה ב-7.3 אחוזים לעומת שנת 1954.

1. מדר המחירים לצרכן *

כפי שמראה לוח 41, היו מחירי הצריכה ב-1955 גבוהים בממוצע ב-5.9 אחוזים משהיו ב-1954. אולם במשך 1955, לעומת דצמבר 1954, היתה עלייה ממוצעת של 2.2 אחוזים בלבד** (ראה לוח 42), בעוד שבמשך שנת 1954, לעומת דצמבר 1953, עלו המחירים בממוצע ב-4 אחוזים.

כתוצאה מיציבות יחסית זו, הוגדלה בשנת 1955 תוספת-היוקר פעמיים בלבד, לעומת שלוש פעמים ב-1954, ארבע פעמים ב-1953 ושש פעמים ב-1952. על-ידי כך צומצמה גם ההשפעה החוזרת של הגדלת תוספת-היוקר על מערכת המחירים.

עליית המדד היתה איטית ומודרגת עד לחודש יולי. באוגוסט ירד המדד בשתי נקודות, עקב ירידת מחירי המזון מיבוא, ועקב תשלום טובסידיה לכמה סוגי ירקות והטלת פיקוח על מחיריהם. בחודש ספטמבר חלה עלייה ב-8 נקודות, עקב עליית מחירי התוצרת החקלאית. המאמצים להורדת המחירים על-ידי הטלת פיקוח ומתן טובסידיות הביאו לירידת-מה בחודשים אוקטובר ונובמבר. אך בחודש דצמבר חלה שוב עלייה במדד, אשר נגרמה על-ידי עליית מחירי המזון, המס-האחיד, אגרות החינוך, שכר-הלימוד ושונות.

* מדד המחירים לצרכן מייצג בלוח 41 את מחירי הצריכה כולה, על אף המיגבלות הבאות של מדד זה: אי-גמישותו של המדד ביחס למשקלי המיצרכים הכלולים בו, אי-השתקפותם של מוצרים חדשים, טעויות הנובעות משיטת הדגימה ומשיטת רישום המחירים וכדומה, וכן העובדה שהוא מבוסס על חוג-צרכנים מוגבל — משפחת שכיר עירוני בת ארבע נפשות — ולא על כל חוגי האוכלוסיה. עם כל המיגבלות הללו, מדד זה הינו המודד הקיים הטוב ביותר להערכת השינויים במחירי הצריכה.

** הבדל זה נובע מן העובדה שהממוצע השנתי של 1954 מושפע מהמחירים הנמוכים שהיו בתחילת 1954, ועל-כן הוא נמוך, כמובן, מהמחירים ששררו בסוף 1954.

מדד המחירים לצרכן, 1955

החודש	ספטמבר 1951 = 100	דצמבר 1954 = 100
ינואר	228	100.0
פברואר	228	100.0
מארס	229	100.4
אפריל	230	100.9
מאי	230	100.9
יוני	232	101.8
יולי	233	102.2
אוגוסט	231	101.3
ספטמבר	239	104.8
אוקטובר	238	104.4
נובמבר	236	103.5
דצמבר	239	104.8
ממוצע שנתי	233	102.2

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

מחירי המזון

מפאת משקלם הרב של מיצרכי-המזון במדד, היתה לתנודות במחיריהם השפעה מכרעת עליו. מחירי המזון עלו בממוצע ב-1955 כ-3.7 אחוזים (ראה לוח 43) והביאו לעלית המדד ב-1.5 אחוזים, שהם כ-70 אחוז מהעליה כולה (ביחס לדצמבר 1954). במשך שנת 1954 (לעומת דצמבר 1953) עלו מחיריהם בממוצע כ-2 אחוזים בלבד.

מדד מחירי המזון, 1955

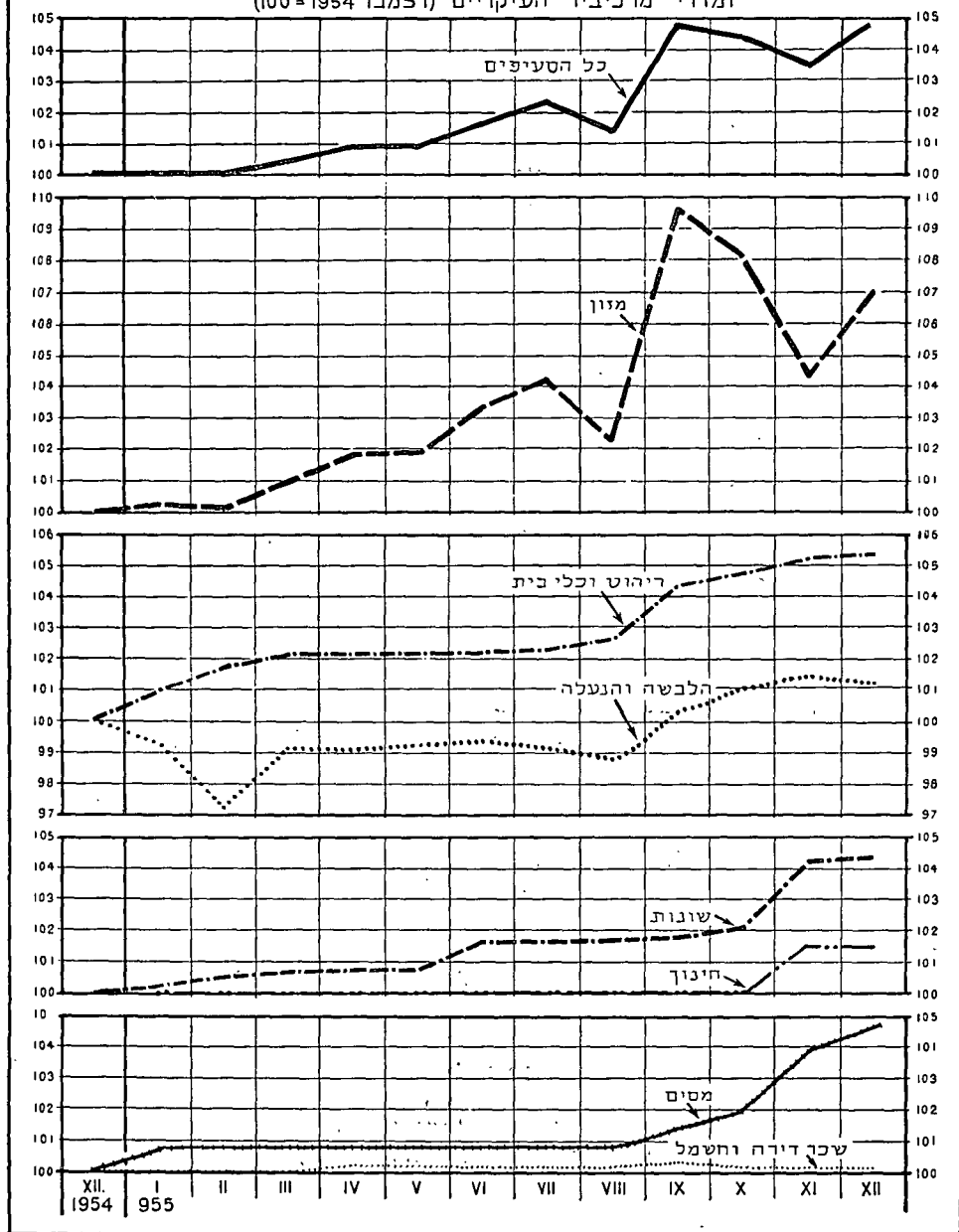
(ממוצעים חלת-חודשיים; דצמבר 1954 = 100)

ינואר עד מארס	100.4
אפריל עד יוני	102.4
יולי עד ספטמבר	105.4
אוקטובר עד דצמבר	106.5
ממוצע שנתי	103.7

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

מדד המחירים לצרכן

ומדדי מרכיביו העיקריים (דצמבר 1954 = 100)

בעוד שמחירי מיצרכי-מזון מיבוא הכלולים במדד (שמנים, סוכר וכו') ירדו בהדרגה עד ספטמבר 1955 ביותר מאשר 10 אחוזים, ובעוד שמחירי מיצרכי-המזון המיוצרים מחומרי-גלם המיובאים מן החוץ (כולל לחם ומוצרי קמח) היו יציבים במשך כל השנה – הרי מחירי התוצרת החקלאית המקומית עלו במשך מרבית חדשי השנה. בחדשי החורף שבתחילת 1955, כשהיצע הירקות היה עדיין רב, היו מחיריהם ירודים בהשוואה לחדשים הבאים, אולם מאז חודש מארס החלו המחירים עולים, ובספטמבר חלה עלייה חריפה של 8 נקודות, עקב שלושה גורמים:

- (א) ביטול הסובסידיות והפיקוח על כמה סוגי ירקות ופירות.
- (ב) צימצום היצע הירקות והפירות בגלל הבצורת וכן עודפי הירקות בשנה הקודמת.
- (ג) הביקוש המוגבר לקראת החגים.

החל מאוקטובר חלה ירידה במחירי הירקות והפירות בגלל ירידת הביקוש לאחר החגים. על-אף זאת, היתה צפויה שוב הגדלת תוספת היוקר, עקב עליית מדד המחירים לצרכן ביותר מ-3 נקודות בתקופה של שלושה חודשים, ומשום כך נתנה הממשלה סובסידיות לכמה מיצרכים חקלאיים. עם ביטולן בחודש דצמבר – שוב חלה עלייה במחירים.

ביחס למחיריהם של מיצרכי-המזון אשר אינם כלולים במדד יש לציין כי כתוצאה מהתחלת פעולותיה של חברת "עמיון" * ביבוא מיצרכי-מזון לשיווק חפשי, ניכרה בראשית השנה ירידה במחיריהם של מרבית מיצרכי-המזון בשוק החופשי. במחירי מיצרכים רבים למדי (ביניהם סוכר, קפה ושמן) חלה באותה תקופה ירידה של 10 עד 15 אחוז, או אף ירידה גדולה יותר. בנובמבר הועלה המכס על מיצרכי-המזון המיובאים לשוק החופשי, בשיעור של 10 אחוזים. העלאה זו, אשר חלה בשעה של מתיחות מדינית, היתה מלווה בבהלת-קניות, ולפיכך עלו המחירים יותר משהביאה העלאת שיעורי המכס. תנודות אלה, בשני כיוונים מנוגדים, הביאו לידי כך שבממוצע לא עלו מחירי המזון בשוק החפשי במשך שנת 1955 כולה, וקרוב לוודאי שאף חלה בהם ירידת-מה.

מחירי צריכה אחרים

במחירי מוצרי ההלבשה וההנעלה הכלולים במדד חלה עליה של 3.8 אחוזים בממוצע לשנת 1955 מעל לממוצע של 1954. במשך שנת 1955, ביחס לדצמבר 1954, ירדו המחירים ב-0.4 אחוזים (ראה לוח 44).

לוח 44

מדד מחירי ההלבשה וההנעלה, 1955

(ממוצעים תלת-חודשיים; דצמבר 1954 = 100)

ינואר עד מארס	98.5
אפריל עד יוני	99.2
יולי עד ספטמבר	99.4
אוקטובר עד דצמבר	101.2
ממוצע שנתי	99.6

ה מקור : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

* חברה בבעלות הממשלה וקבוצות יבואנים.

בחדש פברואר ירדו מחירי ההלבשה וההנעלה כתוצאה מהמכירה העונתית של סוף החורף. לפני המכירות הכלליות באותה תקופה הורגש שפל בפדיון המסחר בענף זה, והיו גילויים של נטייה להורדת מחירים מוקדמת יותר. אף-על-פי-כן לא הביאה כנראה ירידת המחירים בתקופת המכירה הכללית להגברה ניכרת של הקניות. אפשר להניח שהצרכנים התאפקו בקניותיהם, מתוך ציפיה לירידת-מחירים נוספת. בחדש מארס חזרו מחירי ההלבשה וההנעלה לקדמותם. בחדשים יולי – אוגוסט חלה שוב ירידה עונתית במחירים בעת חיסול המלאי הקיצי; בחדש ספטמבר הועלה המכס על מוצרי כותנה, ובאוקטובר הועלה מס הקנייה על מוצרי-צמר ב-50 אחוז; בחדשים אוקטובר עד דצמבר נרשמה עלייה קלה במחירי ההלבשה וההנעלה, שבעיקרה היתה תוצאה של עליית ההוצאות. חלק ניכר מהתנודות במחירי ההלבשה וההנעלה במשך השנה נבע איפוא מגורמים עונתיים, ובמידה שפעלו גורמים מיוחדים אשר לחצו בכיוון של העלאת המחירים, נראה שהשפעתם היתה מוגבלת. היצרנים והסוחרים בענף זה נזהרו מהעלאת מחירים, שמא יגרור דבר זה אחריו צמצום רב בפדיון, וכתוצאה מכך – יצטמצמו רווחיהם.

עד לחודש יולי לא חלו שינויים במחירי הריהוט וכלי-הבית. מחודש אוגוסט ואילך חלה עלייה במחיריהם, בעקב עליית מחירי העץ, שבאה לאחר קביעת ההיטלים על חומרי-בניין. העלייה הממוצעת במחירי מוצרים אלה מעל לממוצע של שנת 1954 הגיעה ל-6.3 אחוזים. במשך 1955 ביחס לדצמבר 1954, עלו מחיריהם ב-3 אחוזים בלבד (ראה לוח 45).

בשכר-הדירה ובמחירי החשמל לא חלו בשנת 1955 שינויים רבים, לאחר העלייה החריפה שנרשמה במדד זה במחצית השניה של 1954 כתוצאה מהתיקונים בחוק להגנת הדייר. משום כך, היה המדד ב-1955 גבוה בממוצע ב-26 אחוז מאשר ב-1954; אך ביחס לדצמבר 1954, לא חלה למעשה במשך 1955 עלייה כלשהי.

מדד המיסים, הכולל את מיסי הרשויות המקומיות וארגוני העובדים, היה יציב עד לספטמבר, אך מאז חלו בו עליות כתוצאה מעליית שיעורי המס האחיד. בממוצע עלה מדד זה ב-4.4 אחוזים לעומת

לוח 45

מדדי המחירים של ריהוט וכלי-בית, שכר-דירה וחשמל, מיסים, חינוך ותרבות, ושונים, 1955

(ממוצעים תלת-חודשיים; דצמבר 1954 = 100)

התקופה	ריהוט וכלי-בית	שכר-דירה וחשמל	מיסים	חינוך ותרבות	שונות
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
ינואר עד מארס	101.6	100.0	100.8	100.0	100.4
אפריל עד יוני	102.1	100.2	100.8	100.0	101.0
יולי עד ספטמבר	103.1	100.2	101.0	100.0	101.7
אוקטובר עד דצמבר	105.1	100.2	103.5	101.0	103.5
ממוצע שנתי	103.0	100.2	101.5	100.3	101.7

ה מקור : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

ממוצע 1954. ביחס לדצמבר 1954 הוא עלה ב-1.5 אחוזים בלבד. בהוצאות לחינוך ולתרכות נרשמה עלייה קלה בנובמבר ודצמבר, שהיא עלייה עונתית החוזרת בשנים האחרונות מדי שנה בשנה, בתחילת שנת הלימודים, עם הגדלתן של אגרות שונות בקשר לחינוך וקביעת שכר-לימוד חדש. במחירי הסעיף "שונים" אשר במדד המחירים לצרכן חלה עלייה קלה בלבד עד לחודש נובמבר, בו היתה עלייה חריפה אשר נגרמה על-ידי עליית מחירי הנסיעות ב-10 אחוזים בממוצע, עם ביטול הסובסידיה שניתנה לקואופרטיבים לתחבורה. לעומת ממוצע 1954 עלו מחירי ה"שונים" ב-6.7 אחוזים, אך ביחס לדצמבר 1954 הם עלו במשך 1955 ב-1.7 אחוזים בלבד.

2. מחירי קניות הממשלה והמוסדות הציבוריים

סעיף זה מתייחס לתקציבים הרגילים של הממשלה, הרשויות המקומיות, המוסדות הלאומיים ומוסדות אחרים אשר מחירי קניותיהם השתנו במקביל למחירי קניות הממשלה. כ-80 אחוז מהוצאות אלה הנם שכר ומשכורות לעובדים, ויתר 20 האחוז הן הוצאות ארגוניות (בעיקר – החזקת רכב וציוד משרדי), תשלומי ריבית והוצאות ליכוא.

המשכורת הממוצעת של עובדי המדינה עלתה בממוצע ב-9.7 אחוזים בהשוואה לממוצע 1954. מחירי קניותיה האחרות של הממשלה עלו ב-6.5 אחוזים בממוצע. מחירי קניות הסקטור הציבורי עלו איפוא ב-9 אחוזים.

ביחס לדצמבר 1954 עלו המשכורות ב-4.3 אחוזים בלבד. העלייה במשכורת הממוצעת נבעה משלוש סיבות:

- (א) הגדלת תוספת היוקר.
- (ב) שינויים בסולם המשכורות (כולל ההטבות הסוציאליות).
- (ג) התקדמות העובדים בדירוג וכוותק.

3. מחירי ההשקעות

מחירי ההשקעות עלו בשנת 1955 בממוצע ב-10 אחוזים בקירוב, לעומת ממוצע שנת 1954. עלייה זו נגרמה בעיקר עקב העלייה בשיעור של 11.2 אחוז בהוצאות הבנייה, והעלייה ב-9 אחוזים במחירי היכוא של נכסי-השקעה, להוציא חומרי-בניה. גם בהשקעות אחרות היתה העלייה בשיעור של 10 אחוזים. במשך שנת 1955, בהשוואה לדצמבר 1954, עלו בממוצע הוצאות הבנייה ב-5.9 אחוזים (ראה לוח 46).

שכר-העבודה בבנייה עלה, לפי מדד הוצאת הבנייה, במחצית האחוז לעומת דצמבר 1954*, שכן במרבית חודשי השנה לא חלו שינויים בשכר. כן היו מחירי ההובלה יציבים במשך מרבית חודשי השנה.

המחירים הממוצעים של חומרי-הבניין, פרט לחצץ, עלו במשך שנת 1955 לעומת דצמבר 1954 ב-10 עד 15 אחוז, בעיקר כתוצאה מההיטלים שנקבעו על חומרים אלה בחודשים האחרונים של 1955, ושבעקבותיהם חלה עלייה ב-32 אחוז במחיר המלט, ב-16 אחוז במחיר העץ וב-11 אחוז במחיר הברזל. העליות שחלו במחירי מוצרים אלה היוו 47 אחוז מהעלייה במדד הוצאות הבנייה.

* השכר בבנייה עלה למעשה ב-2.8 אחוזים, אך הסעיף "עבודה" במדד הוצאות הבנייה מתייחס לשכר יומי של פועל מסוג ב' בלבד.

השינויים במדר הוצאות הבנייה ובמרכיביו, 1955

(ממוצעים תלת-חודשיים; דצמבר 1954 = 100)

התקופה	כל הסעיפים	עבודה	הובלה	חצץ	זיפוף	מלט	עץ	ברזל
ינואר עד מארס	101.5	100.0	103.4	100.0	104.7	100.9	100.0	109.4
אפריל עד יוני	101.7	100.0	101.5	101.1	111.8	101.4	101.0	108.4
יולי עד ספטמבר	106.3	100.2	101.5	102.1	111.8	112.1	113.7	113.6
אוקטובר עד דצמבר	114.0	101.7	101.5	108.2	111.8	133.4	126.5	127.6
ממוצע שנתי	105.9	100.5	102.0	102.9	110.0	112.0	110.3	114.8

ה מקור : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

על השינויים במחירי נכסי השקעה מיבוא, פרט לבנייה, אין עדיין נתונים מקיפים, אולם בעוד שמתכות וחומרי-גלם אחרים אשר הובאו בעיקר מגרמניה ומארצות עמן יש לישראל הסכמי מסחר – מחיריהם עלו בין 10 ל-15 אחוז, הרי מחירי מכונות וחלפים שהובאו מאר"ה עלו ב-5 עד 6 אחוזים. יש לשער שבשנת 1955, בממוצע, חלה עלייה של 9 אחוזים במחירי נכסי השקעה מיבוא, לעומת ממוצע שנת 1954. מחירי יתר ההוצאות על השקעות עלו בהקבלה לעליית השכר בענפי התעשייה והבנייה, בשיעור של 10 אחוזים בקירוב, בהשוואה לממוצע 1954. במשך 1955 עלו מחירים אלה ביחס לדצמבר 1954 ב-4 אחוזים בלבד.

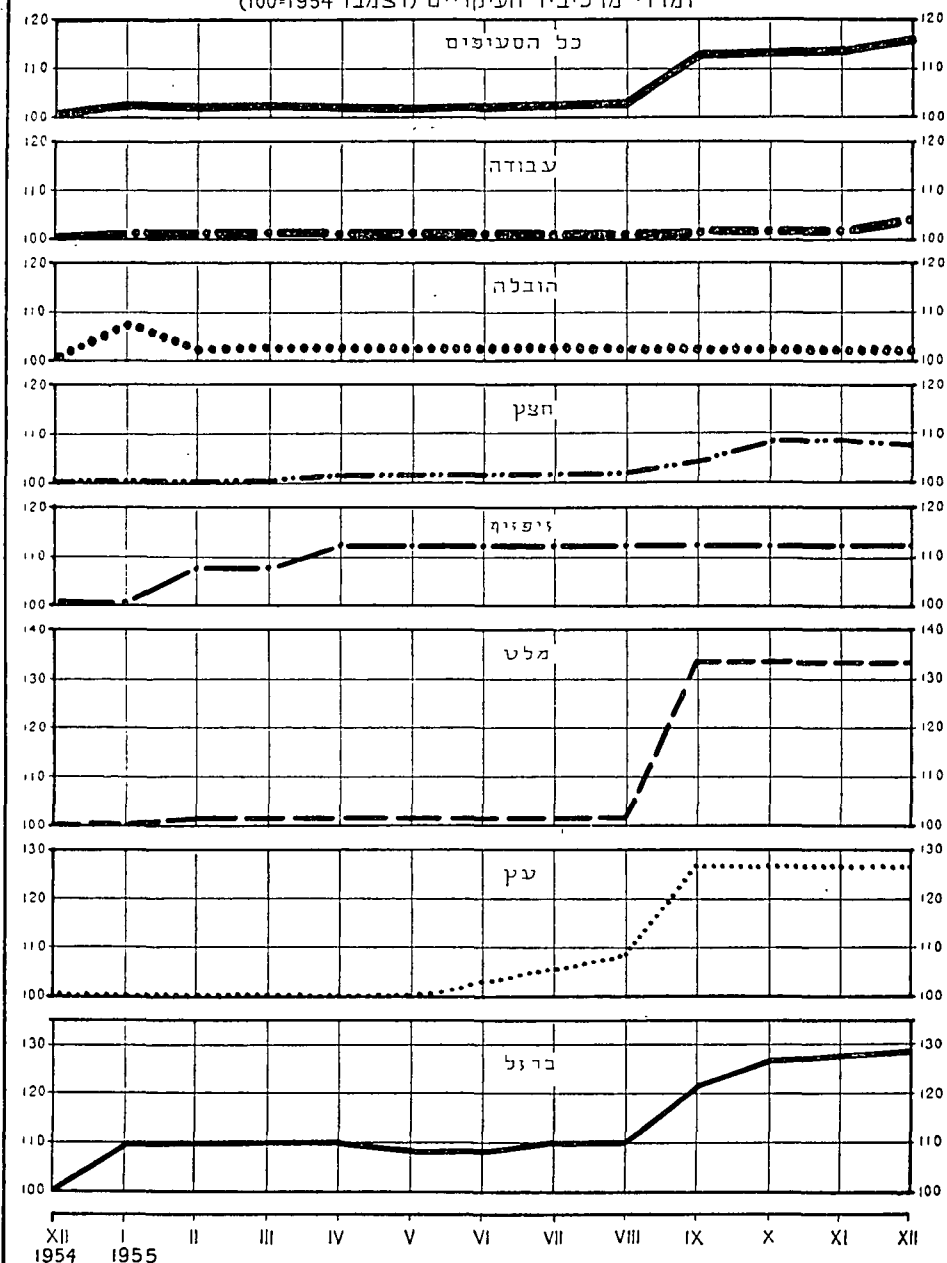
4. הגורמים שהשפיעו על תנודות המחירים

גורמים רבים פעלו בשנת 1955 על המחירים, בכיוונים מנוגדים. בסיכומו של דבר, גברו אלה שפעלו להעלאת המחירים על אלה שפעלו להורדתם, והביאו לעליית רמת המחירים ב-7.4 אחוזים לעומת זו של 1954.

להלן הגורמים העיקריים שהביאו לעליית המחירים, לאו דווקא לפי סדר חשיבותם:

- (א) הגידול בביקוש האפקטיבי של הציבור והממשלה, בד בבד עם עליית אמצעי התשלום.
- (ב) היבוא, שהיווה בשנת 1955 28 אחוז מערך כל המקורות, ושמחירי סוף שלו עלו בממוצע ב-6.5 אחוז; לעלייה זו היתה כנראה השפעה ניכרת על רמת מחירי היבוא בארץ.
- (ג) הטלת מיסי-עקיפין חדשים והעלאת שיעורי מיסי-עקיפין ישנים הגדילו את הוצאות-הייצור. התקבולים ממיסי-העקיפין עלו ב-1955 86 מיליון ל"י. מאחר שהמקורות עלו בכמותם כאותה שנה ב-10.2 אחוזים, אפשר להניח שגם ההכנסות ממיסים היו גדולות במידת מה אף ללא העלאת שיעורי המס. מכיון שחלק ניכר מהמיסים הוטל, מסיבות פיסקאליות, על מיצרכים בעלי ביקוש בלתי-גמיש, הרי באותם המקרים נשא הצרכן בחלק הארי של נטל המס.
- (ד) צימצום הסובסידיות ב-8 מיליון ל"י גרם גם הוא להעלאת ההוצאות. הסובסידיות למחירים בפנים הארץ צומצמו אף יותר, מאחר שחלק מהן הופנה ליצוא.

מדד הוצאות הבנייה ומדדי מכיכיו העיקריים (דצמבר 1954=100)

(ה) העלייה הרבה שחלה במחירי התוצרת החקלאית מייצור מקומי היתה אחד הגורמים העיקריים שהשפיעו על תנודות מדד המחירים לצרכן. עליית המחירים היתה תוצאה של צימצום ההיצע של התוצרת החקלאית עקב הבצורת ועקב הצטברות עודפים, שהביאו לירידת מחירים בעונה הקודמת. (ו) בענפים מספר במשק עלה השכר. בין אם עליית השכר נבעה מגידול תוספת היוקר, ובין אם היא באה מסיבות אחרות – הרי במידה שהיא עלתה יותר משיעור גידול הפריזון לעובד, היא גרמה בדרך כלל להעלאת הוצאות הייצור וללחץ בכיוון של העלאת המחירים.

להלן כמה מהגורמים שהאיטו את קצב העלייה של המחירים:

(א) פעולות מרחיקות-לכת של הממשלה למניעת עליית המחירים, והן – יבוא נוסף לכיסוי נזקי הבצורת ולסיפוק הביקוש המוגבר, וכן מתן סובסידיות למיצרכים בעלי משקל רב במדד המחירים לצרכן והטלת פיקוח ארעי על מחירי הירקות והפירות.

(ב) גידול הייצור המקומי בשעה שהיצוא הריאלי ירד ב-2.3 אחוזים. גידול התפוקה המקומית והיבוא מצד אחד, וצימצום היצוא מן הצד השני, הביאו להגדלת המקורות הפנימיים במשק ב-11.7 אחוז.

(ג) צמצום תהליך הפיחות של הל"י שהוחל בו בשנת 1952, ואשר נמשך בהדרגה עד סוף 1954, עת יוצב השער על 1.800 ל"י לדולאר.